

श्रीहरिः

॥ क्षात्रसन्ध्यादिकम् ॥

(क्षत्रियोनी सन्ध्या वगैरे.)

संपादक, — शास्त्री लक्ष्मीरामशर्मा.

प्रकाशक,

हरिदास मुरारि वेलण.

द्वालार्ध लाटिया महाजन धार्मिकज्ञान
प्रवर्तक समिति, काल्याद्वी रोड—
कोलभार लेन, मुम्बई.

संवत् १९८६.

अधिकारीआने विना मूल्य वितील.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૯૭૨-૭૩

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૫૨૧૭ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ કૃતિસન્ધ્યા દિક્કમ્

વિષય

પ્રાસ્તાવિક.

હાલ એ વિચાર દ્વિજ (બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય અને વૈશ્ય) સમુદાયમાં પણ સહજ ઉત્પન્ન થવા લાગ્યો છે કે આપણે સન્ધ્યાદિ નિત્યકર્મો પણ શામાટે કરવાં? આ સંબંધે શાસ્ત્રમાં શ્રદ્ધા ન રાખનારા મનુષ્યને આ સ્થાને કહેવાની આવશ્યકતા નથી પરંતુ શ્રદ્ધાળુ સમાજની જાણસાને સંક્ષેપમાં પણ સત્ય ખુલાસાથી સંતોષવી ઉચિત લાગે છે.

સન્ધ્યાદિ નિત્યકર્મનું પહેલું-મુખ્ય પ્રયોજન એ છે કે જગત્પિતા પરમાત્માના મનુષ્યો ઉપર થતા અનેકવિધ ઉપકારોના નામસ્મરણપૂર્વક, તેની વિશેષ કૃપા સંપાદન માટે રાત્રિ અને દિવસની સન્ધિ વખતે કૃણની આશા શિવાય કર્તવ્યબુદ્ધિથી નિત્ય એ પરમેશ્વરનું ઉત્તમ આરાધન કરવું.

ખીજે હેતુ એ છે કે રાત્રિ દિવસમાં થયેલા પાપોનો નાશ કરવો. આથી એ શંકા સહજ ઉદ્ભવે છે કે સન્ધ્યાના મંત્રોમાં યદ્રાત્ર્યા, ચદહ્વા, વગેરે શબ્દોથી રાત્રિ દિવસ કરેલા પાપોનો નાશ કરવાનું કહેલું છે તે જો યથાર્થ હોય તો પછી ધર્મશાસ્ત્રોમાં પ્રાયશ્ચિત્તો શામાટે કહેલાં હશે? જ્યારે મરજી થાય ત્યારે પાપ કરીને સન્ધ્યા કરી નાખવી એટલે શુદ્ધ થઈ જવાશે આ શંકા માત્ર અજ્ઞાનમૂલકજ છે. કારણ મનુષ્યોથી થતા પાપોના નિવારણના વિષયમાં શાસ્ત્રની અંદર આ પ્રકારે વ્યવસ્થા કરી છે. ૧ જે મનુષ્યને વેદ, શાસ્ત્ર-ઉપર બિલકુલ શ્રદ્ધા ન હોતાં તે યથેષ્ટ વર્તન કરી સંપૂર્ણ જીવન સ્વચ્છ-દતામાંજ વ્યતીત કરે તેને માટે તો શાસ્ત્ર માત્ર તેની નરકાદિગતિરૂપ વિનાશનુંજ સૂચન કરી વિરમે છે જેમ વિદ્વાન્ વૈદ્યની આજ્ઞા ઉપર શ્રદ્ધા ન રાખનારા અને કુપથ્ય સેવનારા મરણોન્મુખ રોગીને વૈદ્ય તેના વિનાશનુંજ સૂચન કરે. ૨ જે મનુષ્ય શાસ્ત્રમાં શ્રદ્ધાળુ છતાં કોઈ દુઃસંગવશાત્ કદાચિત્ હેતુપૂર્વક મહાપાપ વગેરે કરી નાખે અને પછી પશ્ચાત્તાપ થતાં પોતાના કૃત્યોનું નિવારણ કરવા ઇચ્છે તો તેને માટે વૈદ્ય જેમ મુજ્જ રોગીને ઔષધ આપે તેમ શાસ્ત્રપણ પ્રાયશ્ચિત્તરૂપ નૈમિત્તિક કર્મોનો ઔષધ આપે છે. અર્થાત્ તેવા પાપોનું નિવારણ માત્ર સન્ધ્યાદિક નિત્યકર્મથી થતું નથી. ૩ પરંતુ જે મનુષ્ય પોતાની શક્તિઅનુસાર શાસ્ત્રોક્ત

આજ્ઞાઓને પાળતાં છતાં નહિ કશ્ચિત્ક્ષણમપિ એ ભગવદ્વાક્યાનુસાર સ્વાભા-
વિકરીતે પોતાના અભિપ્રાય વગર એટલે અભાણુપણામાં થઈ જતા કેટલાંક
અનિવાર્ય દોષોનું નિવારણ કરવા ઈચ્છા રાખે તેને માટે ત્રિકાળ સન્ધ્યોપાસન
વગેરે નિત્યકર્મો કહેલાં છે.^૧ એટલુંજ નહિપણ શાસ્ત્રમાંએ કર્મોનું અનુ-
ષ્ઠાન નહિ કરનાર દ્વિજને શુદ્ધ તુલ્ય માની દ્વિજ કાર્યોથી અહિંકાર^૨ કરવા-
રૂપ દંડની પણ આજ્ઞા કરેલી છે. આથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે સન્ધ્યાદિ
કરવાથી નિષ્પાપ થતાં અન્તઃકરણ શુદ્ધ થાય છે. અને મુખ્યત્વે રાત્રની
આજ્ઞા જેમ શ્રુતિની ‘અહરહઃ સન્ધ્યામુપાસીત’ એ આજ્ઞાનું પાલન કરવાથી
પ્રભુની પ્રસન્નતા પણ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. એ હેતુથી સન્ધ્યાદિ નિત્યકર્મનું
શિક્ષણ લેવા ઇચ્છતા મુજા ધર્મનિષ્ઠ ક્ષત્રિયોની અનુકૂલતા ખાતર “હાલાઈ
લાટીયા મહાજન ધાર્મિક જ્ઞાનપ્રવર્તક સમિતિ”ની પ્રેરણાથી સંક્ષિપ્ત વૈદિક
નિત્યકર્મ સંગ્રહનું સંશોધન પૂર્વક મુદ્રણ કરાવવાનો આ પ્રયાસ કરેલો છે.
આજ્ઞા છે કે ધર્મપ્રેમી ક્ષત્રિય બંધુઓ આ પુસ્તકનો લાભ લઈ અમારા
શ્રમનું અને ઉક્ત સમિતિની શુભેચ્છાનું સાકષ્ય કરશે.

આ પ્રસંગે અત્યન્ત હર્ષ અને ઉપકારસહ એક વસ્તુનું નિવેદન કરવુંજ
જોઈયે કે પૂ. પા. શ્રીમદ્ગોસ્વામી શ્રી ૧૦૮ શ્રીગોકુલનાથજી મહા-
રાજ શ્રીની આજ્ઞાથી પંડિતજી રમાનાથજીએ સંશોધિત ભગવદીય
દ્વિજોપયોગી સન્ધ્યાદિ સંગ્રહના પુસ્તકમાંથી ક્ષત્રિયોપયોગી વિભાગ ઉદ્ઘૃત
કરી લેવાની વિજ્ઞાપ્તિ કરતાં પૂ. પા. મહારાજશ્રીએ ઘણીજ પ્રસન્નતા પૂર્વક
આજ્ઞા આપવાની કૃપા કરી જેને પરિણામે અમો આ પુસ્તકને પ્રકટ
કરવા ભાગ્યશાળી થયા છીયે તે બદલ એઓ શ્રીના ઉપકારનું સ્મરણ
જેટલું કરવું તેટલું ઓછુંજ છે.

સંપાદક.

૧ દિવા વા यदि वा रात्रौ यदज्ञानकृतं भवेत् ।

ત્રિકાલસન્ધ્યાકરણાત્તત્સર્વં વિપ્રણશ્યતિ ॥ (મન્વર્થમુક્તાવત્યાં યાજ્ઞવલ્ક્યઃ)

૨ નોપતિષ્ઠતિ તુ યઃ સન્ધ્યાં નોપાસ્તે યથ્થ પશ્ચિમામ્ ।

સ શદ્વદ્વદ્વિષ્કાર્યઃ સર્વસ્માદ્વિજકર્મણઃ ॥ (મનુઃ)

॥ श्रीहरिः ॥
श्रीबालकृष्णाय नमः ।
क्षत्रियाणां
प्रातर्विधिस्त्रिकालसंध्या, ब्रह्मयज्ञः,
तर्पणं च.

॥ प्रातःस्मरणम्.* ॥

श्रीगोवर्द्धननाथपादयुगलं हैयंगवीनप्रियं
नित्यं श्रीमथुराधिपं सुखकरं श्रीविट्ठलेशं मुदा ॥
श्रीमद्द्वारवतीशगोकुलपती श्रीगोकुलेन्दुं विभुं
श्रीमन्मन्मथमोहनं नटवरं श्रीबालकृष्णं भजे ॥ १ ॥

* रात्रेः पश्चिमयामस्य मुहूर्तो यस्तृतीयकः ।

स ब्राह्म इति विज्ञेयो विहितः स प्रबोधने ॥ १ ॥

રાત્રીના ચોથા પ્રહરનું ત્રીજું મુહૂર્ત એટલે પાછલી ચાર ઘડી
રાત્રી રહે તે 'બ્રાહ્મ મુહૂર્ત' કહેવાય છે. જાગવાને માટે એજ સમય
ઉત્તમ કહેલો છે.

બ્રાહ્મ મુહૂર્તે ચોથાથ પર બ્રહ્મ વિચિન્તયેત્ ।

બ્રાહ્મ મુહૂર્તમાં ઉઠી પરબ્રહ્મ એટલે શ્રીકૃષ્ણચંદ્રનું પોતાના હૃદયમાં
ચિંતન કરવું, અર્થાત્ નામોચ્ચારણપૂર્વક સ્મરણ કરવું.

શ્રીમદ્બલભવિદ્વલૌ ગિરિધરં ગોવિંદરાયામિધં
 શ્રીમદ્બાલકકૃષ્ણગોકુલપતી નાથં રઘૂનાં તથા ॥
 एवं શ્રીયદુનાયકં કિલ ઘનશ્યામં ચ તદ્વંશજાન્
 કાર્લિંદીં સ્વગુરુન્ગિરિં ગુરુવિભૂન્સ્વીયપ્રભૂંશ્ચિન્તયે* ॥૨॥

॥ ભૂમિસ્પર્શઃ ॥

સમુદ્રમેખલે દેવિ પર્વતસ્તનમંડલે ॥

વિષ્ણુપત્નિ નમસ્તુભ્યં પાદસ્પર્શ ક્ષમસ્વ મે ॥ ૧ ॥

એમ ભૂમિની પ્રાર્થના કરીને પછી ભૂમિ ઉપર ચાલવું
 બાદ નીચે જણાવેલી જગાઓને છોડીને શૌચ જવું.

ખેડેલાં ખેતરમાં, જળાશયની સમીપમાં, ચિતામાં, પર્વતમાં,
 દેવાલય સંબંધી સ્થળમાં, રાફડામાં, પ્રાણી સહિત ખાડામાં, ઉભાં
 રહીને, ચાલતાં ચાલતાં, નદીના તીરમાં અને પર્વતની ઉપર મળ-

* શ્રીગોવર્દ્ધનનાથજી, શ્રીનવનીતપ્રિયજી, શ્રીમથુરેશજી, શ્રીવિદુલ-
 નાથજી, શ્રીદ્વારકાનાથજી, શ્રીગોકુલનાથજી, શ્રીગોકુલચંદ્રમાજી, શ્રીમદન-
 મોહનજી, શ્રીબળદેવજી, શ્રીયમુનાજી, શ્રીગિરિરાજજી, તથા ગુરુનાં સેવ્ય
 સ્વરૂપ અને પોતાના સેવ્ય સ્વરૂપ, શ્રીવલ્લભાચાર્ય (મહાપ્રભુજી) શ્રીગોસ્વામિ
 શ્રીકુલનાથજી, (શ્રીગુસાંઈજી) તથા તેમના સાત પુત્રો શ્રીગિરિધરજી,
 શ્રીગોવિંદરાયજી, શ્રીબાળકૃષ્ણજી, શ્રીગોકુલનાથજી, શ્રીરઘુનાથજી, શ્રીયદુ-
 નાથજી, શ્રીઘનશ્યામજી તથા પોતાના નિવેદનમંત્રોપદેષ્ટા જે ગુરુ હોય
 તે, આ પ્રમાણે સર્વેનાં નામોચ્ચારણ કરવા.

મૂત્ર કરવાં નહિ. શૌચ ગયા પછી માટીથી હાથ વગેરે શુદ્ધ કરવા.*
પછી નીચે મુજબ વનસ્પતિની પ્રાર્થના કરીને દાંતણુ કરવું.

॥ દન્તધાવનમ્. ॥

આયુર્વલં યશો વર્ચઃ પ્રજાઃ પશુવસૂનિ ચ ।

ब्रह्म प्रज्ञां च मेधां च त्वं नो देहि वनस्पते ॥

તે માટે ખાર આંગળ લાંબું, સીધું, ટચલી આંગળીનાં
ટેરવા જેવું બહું કાષ્ટાં લઈ ધીમે ધીમે દાંતને ઘસવા. પછી
ખાર વખત કોગળા કરી મુખ શુદ્ધ કરવું.

ત્યારપછી—

॥ स्नानम्. ॥

पुष्करादीनि तीर्थानि गङ्गाद्याः सरितस्तथा ।

आगच्छन्तु पवित्राणि स्नानकाले सदा मम ॥ ૧ ॥

* एका लिंगे गुदे तिस्रस्तथैकत्र करे दश ।

उभयोः सप्त दातव्या मृदस्त्रिस्तु पादयोः ॥ ૧ ॥

મૂત્રેન્દ્રિયને એક વાર, ગુદાને ત્રણ વાર, ડાબા હાથને દશ વાર,
બન્ને હાથ ભેગા કરી સાત વાર અને બન્ને પગ ઉપર ત્રણ વાર મૃત્તિકા
(માટી) લગાડવી. જે જે અંગોમાં જેટલી જેટલી વખત મૃત્તિકા (માટી)
લગાડવામાં આવે તેટલી તેટલી વખત જળથી તે તે અંગો ધોવા અને
પગ ધોવા. પછી ફરી બન્ને હાથ ભેગા કરી ત્રણ વાર મૃત્તિકા લગાવી
જળથી ધોઈ નાખવા.

† દાંતણુ માટે ખેર, કદંબ, કરંજ, વડ, આંબલી, આંબો, લીંબજો,
અઘાડો, બીલી, આંકડો, અને ઉંબરો એ ઉત્તમ કદાં છે.

શ્રીકૃષ્ણવલ્લભે દેવિ ચમુને પાપહારિણિ ।

સેવાયૈ સ્નાતુમિચ્છામિ જલેઽસ્મિન્સન્નિધિં કુરુ ॥ ૨ ॥

આ પ્રમાણે આવાહન કર્યા પછી સમગ્ર શરીરને સારી રીતે પલાળી ટાઢા જળથી ત્રણ કોગળા કરી નાક તથા કાનને આંગળીઓથી બંધ કરી મસ્તકથી પગસુધી જળ વહી બાંધ એવી રીતે શ્રીહરિસ્મરણપૂર્વક સ્નાન કરવું.

સ્નાન કર્યા પછી ધોયેલાં વસ્ત્ર અથવા પટવસ્ત્ર અથવા ઉર્ણુ-વસ્ત્ર વા કંતાન વિગેરે પવિત્ર વસ્ત્ર ધારણ કરી પ્રથમ દર્ભાસન પાથરી તેપર ધાબળી વિગેરેનું આસન બિછાવી તે ઉપર બેસી પ્રથમ દેહની શુદ્ધિને માટે—

॥ ચરણામૃતગ્રહણમ્. ॥

ગૃહ્ણામિ ગોકુલાધીશ ચરણામૃતમાદરાત્ ।

અતસ્ત્વત્સેવનાસિદ્ધ્યૈ મયિ દીને કૃપાં કુરુ ॥ ૧ ॥

આ ૨લોક બોલી અથવા અષ્ટાક્ષર મંત્ર બોલી શ્રીજીનું ચરણામૃત મુખમાં લેવું અને તેને આંખે, મસ્તકે તથા હૃદયમાં લગાડવું.

॥ તિલકવિધિઃ. ॥

પછી તર્જની (અંગુઠાની બાબુની આંગળી)થી ભગવત્પ્રસાદી કેશર, કુંકુમ વા ચંદન ઇત્યાદિ દ્રવ્યોમાંથી કોઈપણ દ્રવ્યથી દ્વાદશ અંગોમાં દ્વાદશ તિલક કરવાં, જે પ્રસાદિ કુંકુમાદિ

ન હોય તો કુંકુમાદિકમાં ગોપીચંદન અથવા ચરણામૃત મેળવી લેવું એટલે તે પ્રસાદી થયું ગણાય છે.*

* દ્વાદશ તિલકના પ્રમાણ વિષે સ્કંદપુરાણમાં માર્ગશીર્ષ માહાત્મ્યમાં નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે:—

ब्रह्मन्द्वादशपुण्ड्राणि वैष्णवः सततं धरेत् ।

મૂર્ધ્નિ મૃલેન મન્ત્રેણ શેષં દ્વાદશનામभिः ॥ ૧ ॥

હે બ્રહ્મન્! વૈષ્ણવે નિરંતર કેશવાદિ દ્વાદશ નામોચ્ચારણપૂર્વક દ્વાદશ અંગોમાં દ્વાદશ તિલક કરવાં અને છેવટ ‘વાસુદેવાય નમઃ’ આ મૂળમંત્રથી મસ્તકપર ધારણ કરવું.

आचार्यास्तु तत्त्वदीपनिबन्धे.

दण्डाकारं ललाटे स्यात्पद्माकारं तु वक्षसि ।

वेणुपत्रनिभं बाह्वोरन्यद्दीपाकृति स्मृतम् ॥

दण्डाकारमिति चरणाकारस्याप्युपलक्षणम् ।

શ્રીમદાચાર્યજીએ નિબંધમાં આજ્ઞા કરી છે કે:—

લલાટમાં દણ્ડાકૃતિ તથા લગવચ્ચરણના આકારવાળું હૃદયમાં કમળની કળીના આકારવાળું તિલક કરવું અને તે સિવાય બીજાં સઘળાં અંગોમાં દીપકની જ્યોતિના આકારવાળાં તિલક કરવાં.

તેમાં એવું પ્રમાણ છે કે:—

हरेः पादाकृतिमात्मनो हिताय मध्येच्छिद्रमूर्ध्वपुण्ड्रं यो धारयति स परस्य प्रियो भवति स मुक्तिमान् भवतीति श्रुतेः ।

જે પુરૂષ શ્રીહરિના ચરણના આકારવાળું અને વચમાં છિદ્રવાળું હૃદ્યપુણ્ડ્ર આત્માના કલ્યાણ માટે ધારણ કરે છે તે પરમાત્માને પ્રિય થાય છે. તે મુક્તિમાન થાય છે.

તિલક કરતી વખતે લલાટમાં તિલક કરતાં ૧ કેશવાય નમઃ, નાભી ઉપર કરતાં ૨ નારાયણાય નમઃ, હૃદયમાં કરતાં ૩ માધવાય નમઃ, કંઠમાં કરતાં ૪ ગોવિંદાય નમઃ, જમણી કેડે કરતાં ૫ વિષ્ણવે નમઃ, જમણા આહુએ કરતાં ૬ મધુસૂદનાય નમઃ, જમણા કાનના મૂળમાં કરતાં ૭ ત્રિવિક્રમાય નમઃ, ડાબી કેડે કરતાં ૮ વામનાય નમઃ, ડાબા આહુએ કરતાં ૯ શ્રીધરાય નમઃ, ડાબા કાનના મૂળમાં કરતાં ૧૦ હૃષીકેશાય નમઃ, પીઠમાં કરતાં ૧૧ પદ્મનાભાય નમઃ, અને કકુદ એટલે કાંધપર કરતાં ૧૨ દામોદરાય નમઃ, છેવટે બાકી હાથમાં લાગી રહેલાં કુંકુમાદિને ધોઈ તે જળ વાસુદેવાય નમઃ, એ નામ લઈ માથે ચઢાવવું.

॥ અથ પ્રાતઃસંધ્યા ॥

॥ શિખાબન્ધનમ્ ॥

ગાયત્રીમન્ત્રઃ (ક્ષત્રિયસ્ય)

ૐ દેવ સવિતઃ પ્રસુવ યજ્ઞં પ્રસુવ યજ્ઞપતિં ભગાય દિવ્યો ગન્ધર્વઃ કેતપૂઃ કેતં નઃ પુનાતુ વાચસ્પતિર્વાચં નઃ સ્વદતુ સ્વાહા ।

ઉપરનો મંત્ર બોલી શિખા બાંધવી.

॥ પ્રોક્ષણમ્ ॥

ૐ અપવિત્રઃ પવિત્રો વા સર્વાવસ્થાં ગતોઽપિ વા ।

યઃ સ્મરેત્પુણ્ડરીકાક્ષં સ બાહ્યાભ્યંતરઃ શુચિઃ ॥ ૧ ॥

આ મંત્ર લાણી જમણા હાથની અનામિકા આંગળીથી
અથવા દર્ભની શલાકાથી પોતાના મસ્તકપર અને ખીન્ન પણ
સઘળાં અંગોપર માર્જન કરવું, અર્થાત્ તે જળ થોડું થોડું છાંટવું.

એ પ્રમાણે પોતાના શરીર ઉપર જળ-પ્રોક્ષણ કરીને—

ૐ કૈશવાય નમઃ, ૐ નારાયણાય નમઃ, ૐ માધવાય
નમઃ,

એમ ત્રણ આચમન કરવાં તે પછી,
ઈંગોવિંદાય નમઃ આ મંત્ર લાણી આચમનીમાં જળ લઈ
જમણા હાથની હથેલી ધોઈ નાખવી.

॥ ભૂમિસ્તુતિઃ ॥

પૃથ્વીતિ મન્ત્રસ્ય મેરુપૃષ્ઠ ઋષિઃ । કૂર્મો દેવતા । સુતલં
છંદઃ । આસને વિનિયોગઃ ।

આ પ્રમાણે ખોલીને જમણા હાથમાં લીધેલું જળ મુકવું.
ૐ પૃથિવ ત્વયા ધૃતા લોકા દેવિ ત્વં વિષ્ણુના ધૃતા ।
ત્વં ચ ધારય માં દેવિ પવિત્રં કુરુ ચાસનમ્ ॥

ઉપર પ્રમાણે પૃથ્વીને હાથ લગાવી પૃથ્વીની-સ્તુતિ કરવી.
પછી પ્રથમ કહેલ ત્રણ નામોવડે આચમન કરી પ્રાણા-
યામ કરવો. તેની વિધિ નીચેપ્રમાણે:—

॥ પ્રાણાયામઃ ॥

ૐકારસ્ય બ્રહ્મા ઋષિઃ । ગાયત્રી છંદઃ । અગ્નિદેવતા ।
શુક્લો વર્ણઃ । સર્વકર્મારંભે વિનિયોગઃ । સપ્તવ્યાહતીનાં
વિશ્વામિત્રજમદગ્નિભરદ્વાજગૌતમાત્રિવસિષ્ઠકશ્યપા ઋષયો
ગાયત્ર્યુષ્ણિગનુષ્ટુબૃહતીપંક્તિત્રિષ્ટુબ્જગત્યશ્છંદાંસિ અગ્નિ-
વાય્વાદિત્યબૃહસ્પતિવરુણેન્દ્રવિશ્વેદેવા દેવતાઃ અનાદિષ્ટ-
પ્રાયશ્ચિત્તે પ્રાણાયામે વિનિયોગઃ । ગાયત્ર્યા બૃહસ્પતિર્ઋષિઃ
ત્રિષ્ટુપ્ છંદઃ સવિતા દેવતા અગ્નિર્મુખમુપનયને પ્રાણાયામે
વિનિયોગઃ ।

ઉપર પ્રમાણે બોલીને હાથમાં લીધેલું જળ મુકવું પછી
નીચેનો મંત્ર બોલી પ્રાણાયામ કરવો.

ૐ ભૂઃ ૐ ભુવઃ ૐ સ્વઃ ૐ મહઃ ૐ જનઃ ૐ તપઃ
ૐ સત્યમ્ ૐ દેવ સવિતઃ પ્રસુવ યજ્ઞં પ્રસુવ યજ્ઞપતિં ભર્ગાય
દિવ્યો ગૌધર્વઃ કેતપૂઃ કેતં નઃ પુનાતુ વાચસ્પતિર્વાચં નઃ
સ્વદતુ સ્વાહા । ૐ આપો જ્યોતી રસોઽમૃતં બ્રહ્મ ભૂર્ભુવઃ
સ્વરોમ્ ।

આપ્રમાણે આખો મંત્ર બોલીયે ત્યાંસુધી હાથે છિદ્રેથી
પ્રાણ બેચવો, બીજી વખત બોલીયે ત્યાંસુધી પ્રાણ રોકવો અને
ત્રીજી વખત બોલીયે ત્યાંસુધી પ્રાણ ઉતારવો તેને અનુક્રમે
પૂરક કુંભક ને રેચક કહેછે.

॥ संकल्पः ॥

ॐ विष्णुर्विष्णुर्विष्णुः श्रीमद्भगवतो महापुरुषस्य विष्णोराज्ञया प्रवर्तमानस्य अद्य ब्रह्मणो द्वितीये परार्धे श्रीश्वेतवाराहकल्पे वैवस्वतमन्वंतरे अष्टाविंशतितमे कलियुगे कलिप्रथमचरणे जम्बूद्वीपे भरतखण्डे आर्यावर्तान्तर्गतब्रह्मावर्तैकदेशे बौद्धावतारे अमुकमासे अमुकपक्षे अमुकतिथौ अमुकवासरे यथावर्तमाननक्षत्रयोगकरणलग्नमुहूर्तसमवाये एवं ग्रहगणविशिष्टायां शुभपुण्यतिथौ ममोपात्तदुरितक्षयद्वारा श्रीगोपीजनवल्लभप्रीत्यर्थं प्रातः-संध्योपासनमहं करिष्ये ।

ये प्रभाषे संकल्प ३२वो.

॥ मन्त्राचमनम् ॥

ॐ सूर्यश्चेति मन्त्रस्य नारायण ऋषिः

सूर्यो देवता अनुष्टुप्छन्दः । मन्त्राचमने विनियोगः

उपर प्रभाषे ओदी ७७ भूमी इरी ७भष्ठा हाथभां ७७ लधने नीचिनो मंत्र ओलवो.

ॐ सूर्यश्च मामन्युश्च मन्युपतयश्च मन्युकृतेभ्यः पापेभ्यो रक्षन्तां यद्रात्र्या पापमकार्षं मनसा वाचा हस्ताभ्यां पद्भ्यामुदरेण शिश्रा रात्रिस्तदवलुम्पतु यत्किञ्च दुरितं मयि इदमहं माममृतयोनौ सूर्ये ज्योतिषि जुहोमि स्वाहा ।

એ પ્રમાણે બોલી જળ પી જવું.

॥ માર્જનમ્ ॥

આપોહિષ્ઠેતિ ઋચસ્ય સિંધુદ્વીપ ઋષિઃ । ગાયત્રી છન્દઃ
આપો દેવતા માર્જને વિનિયોગઃ ।

ઉપરનું બોલી જળ મૂકી પછી નીચે પ્રમાણે મંત્ર બોલતાં
જવું અને દર્ભવડે મસ્તક ઉપર જળ છાંટતા જવું.

ૐ આપો હિ ષ્ઠા મયોભુવઃ । ૐ તા ન જુર્જે દધાતન । ૐ
મહે રણાય ચક્ષ્ણે । ૐ યો વઃ શિવતમો રસઃ । ૐ તસ્ય
ભાજયતેહ નઃ । ૐ ઉશતીર્ણિવ માતરઃ । ૐ તસ્મા અરંગમા-
મ વઃ । ૐ યસ્ય ક્ષયાય જિન્વંથ । ૐ આપો જનયથા ચ નઃ ।

॥ અઘમર્ષણમ્ ॥

દ્રુપદાદિવેત્યસ્ય કોકિલરાજપુત્ર ઋષિઃ આપો દેવતા ।
અનુષ્ટુપ્છન્દઃ । અઘમર્ષણે વિનિયોગઃ ।

ઉપર પ્રમાણે બોલી જળ મૂકી ફરી જમણા હાથની
અંગળીમાં પાણી લઈ નાક પાસે રાખી નીચેનો મંત્ર બોલવો.

ૐ દ્રુપદાદિવ મુમુચ્ચાનઃ । સ્વિન્નઃ સ્નાતો મલાદિવ ।
પૂતં પવિત્રેણેવાજ્યમાપઃ શુન્ધન્તુ મૈનસઃ ।

એ મંત્ર ભણી જલની અંગલિ, પાપ બાય છે તેમ સમજી
ડાળી તરફ નાંખી દેવી.

આચમન કરીને,

॥ અર્ઘ્યપ્રદાનમ્ ॥

પૂર્વદિશા તરફ મુખ રાખી ઉભા થઈ બે હાથના અંગુઠા અને તેની પાસેની આંગળી એ છૂટાં રાખી અંજલીમાં જળ રાખી ગાયત્રી બોલીને સૂર્યને ત્રણ અર્ઘ્ય-દાન કરવાં. અને બે સૂર્યનો ઉદય થઈ ગયો હોય તો દેડ તરીકે તેજ પ્રમાણે ૪ થો અર્ઘ્ય આપવો.

॥ સૂર્યોપસ્થાનમ્ ॥

उद्वयमुदुत्यमितिद्वयोः प्रस्कण्व ऋषिः सूर्यो देवता
अनुष्टुपछन्दः चित्रं देवानामित्यस्य कुत्साङ्गिरसऋषिः
सूर्यो देवता त्रिष्टुपछन्दः तच्चक्षुरित्यस्य दध्यङ्कुथर्वण
ऋषिः सूर्यो देवता उष्णिक् छन्दः सूर्योपस्थाने विनियोगः ।

ॐ उद्वयन्तर्मसस्परिस्वः पश्यन्त उत्तरम् । देवन्देवत्रा
सूर्यमर्गन्म ज्योतिरुत्तमम् ।

ॐ उदुत्यજ્ઞાતવેદસન્દેવં વહન્તિ કેતવઃ । હશે વિશ્વાય
સૂર્યમ્ ।

ॐ ચિત્રન્દેવાનામુદગાદનીકશ્વધુર્મિત્રસ્ય વરુણસ્યાગ્નેઃ ।
આપ્પ્રા દ્યાવાપૃથિવીઽઅન્તરિક્ષઃસૂર્યઃઆત્માજગતસ્તસ્થુષઃ

ૐ તચ્ચક્ષુર્દેવહિતમ્પુરસ્તાચ્છ્રુકમુચ્ચરત્ । પશ્યેમ શરદઃ
 શતઙ્ગીવેમશરદઃશતઃશ્રુણુયામ શરદઃશતમ્પ્રબ્રવામ શરદઃ
 શતમદીનાઃ સ્યામ શરદઃ શતમ્ભૂયશ્ચ શરદઃ શતાત્ ।

ઉભા થઈ ઉપલા મંત્રો બોલી ઉપસ્થાન કરીને સૂર્યને
 નમસ્કાર કરવા.

॥ ગાયત્ર્યાવાહનમ્ ॥

તેજોઽસીત્યસ્ય પરમેષ્ઠી પ્રજાપતિર્કૃષિઃ । આજ્યં દેવતા ।
 યજુરછન્દઃ । ગાયત્ર્યાવાહને વિનિયોગઃ ।

આ પ્રમાણે બોલી જળ મુકીને હાથ બેઠી આવાહન
 કરવું.

ૐ તેજોસિ શુક્રમસ્યમૃતમસિ ધામનામાસિ પ્રિયન્દે-
 વાનામનાધૃષ્ટન્દેવયજનમસિ ।

એ પ્રમાણે આવાહન કર્યા પછી નીચેપ્રમાણે જપ સંકલ્પ
 કરવો.

॥ ગાયત્રીજપઃ ॥

મમોપાત્તદુરિતક્ષયદ્વારા શ્રીગોપીજનવલ્લભપ્રીત્યર્થં યથા-
 સંખ્યાકં ગાયત્રીજપમહં કરિષ્યે ।

(મારા પાપના ક્ષયને માટે શ્રીગોપીજનવલ્લભની પ્રસન્નતા
 માટે મારાથી બનશે તેટલી ગાયત્રી જપીશ.)

એ પ્રમાણે સંકલ્પ કરીને કરમાલાવડે અથવા તુલસીની માળાવડે દશ વાર, અઠાવીશ વાર અથવા એકસોઆઠ વાર ગાયત્રીજપ કરવો. ત્યાર પછી હાથમાં જળ લઈ નીચે પ્રમાણે ઓલીને તે મુકવું.

॥ જપનિવેદનમ્ ॥

देवागातुविद इत्यस्य मनसस्पतिर्ऋषिः वातो देवता
विराद्रुच्छन्दः जपनिवेदने विनियोगः ।

પછી હાથ ભેડીને નીચે પ્રમાણે ઓલવું.

ॐ देवा गातुविदो गातुं वित्त्वा गातुर्मित । मनसस्पत
इमं देवयज्ञं स्वाहा वातैधाः ।

બાદ હાથમાં જળ લઈ જપ અર્પણ કરવાનો સંકલ્પ નીચે મુજબ કરવો.

कृतेनानेन यथासंख्याकेन प्रातःसन्ध्याङ्गभूतगायत्री-
जपाख्येन कर्मणा भगवान् सर्वात्मकः श्रीगोपीजनवल्लभः
प्रीयतां न मम ।

॥ विसर्जनम् ॥

હાથ ભેડી નીચે પ્રમાણે વિસર્જન કરવું.

ॐ उत्तमे शिखरे जाते भूम्यां पर्वतमूर्धनि ।

ब्राह्मणेभ्योऽभ्यनुज्ञाता गच्छ देवि यथासुखम् ।

॥ પ્રાર્થના ॥

નમોઽસ્ત્વનંતાય સહસ્રમૂર્તયે
 સહસ્રપાદાક્ષિશિરોરુબાહવે ॥
 સહસ્રનામ્ને પુરુષાય શાશ્વતે
 સહસ્રકોટીયુગધારિણે નમઃ ॥ ૧ ॥

નમો બ્રહ્મણ્યદેવાય ગોબ્રાહ્મણહિતાય ચ ।
 જગદ્ધિતાય કૃષ્ણાય ગોવિન્દાય નમોનમઃ ॥ ૨ ॥
 આકાશાત્પતિતં તોયં યથા ગચ્છતિ સાગરમ્ ।
 સર્વદેવનમસ્કારઃ કેશવં પ્રતિ ગચ્છતિ ॥ ૩ ॥
 આસત્યલોકાત્પાતાલાદાલોકાલોકપર્વતાત્ ।
 યે સન્તિ બ્રાહ્મણા દેવાસ્તેભ્યો નિત્યં નમોનમઃ ॥૪॥

એ પ્રમાણે હાથ જોડીને પ્રાર્થના કરી, નીચે પ્રમાણે
 ઓલી પરમેશ્વરને પ્રણામ કરવા.

અમુકસંખ્યાઽમુકપ્રવરાન્વિતાઽમુકગોત્રોત્પન્નોઽહં શુક્લ-
 યજુર્વેદાન્તર્ગતમાધ્યંદિનીયવાજસનેયશાસ્ત્રાધ્યાયી અમુક-
 વર્માઽહં ઓ પરમેશ્વર ત્વામભિવાદયે ।

इति प्रातःसंध्या ।

॥ અથ મધ્યાહ્નસંધ્યા. ॥

પ્રાતઃસંધ્યાની પેઠે આચમન વગેરે કરીને નીચેપ્રમાણે સંકલ્પ કરવો.

સંકલ્પ.

મમોપાત્તદુરિતક્ષયદ્વારા શ્રીગોપીજનવલ્લભપ્રીત્યર્થ મધ્યાહ્નસંધ્યોપાસનમહં કરિષ્યે

મંત્રાચમન.

આપઃ પુનન્તિવત્યસ્ય વિષ્ણુર્ઋષિ અનુષ્ટુપ્ છન્દઃ

આપો દેવતા અપામુપસ્પર્શને વિનિયોગઃ

એમ બોલી જળ મુકી ત્યાર પછી હાથમાં જળ લઈ નીચેનો મંત્ર બોલી મંત્રાચમન કરવું.

ૐ આપઃ પુનન્તુ પૃથિવીં પૃથ્વી પૂતા પુનાતુ મામ્ । પુ-
નન્તુ બ્રહ્મણસ્પતિર્બ્રહ્મપૂતા પુનાતુ મામ્ । યદુચ્છિષ્ટમભોજ્યઞ્ચ
યદ્વા દુશ્ચરિતં મમ । સર્વં પુનાતુ મામાપોઽસતાં ચ પ્રતિગ્રહં
સ્વાહા ॥

એ પ્રમાણે મંત્રાચમન કરી બીજું બધું પ્રાતઃસંધ્યા પ્રમાણે કરવું, ઉભા થઈને સૂર્યને એક અર્ધ આપવો.

इति मध्याह्नसंध्या.

॥ અથ સાયંસંખ્યા ॥

સાંજના સૂર્યાસ્ત પહેલાં શૌચાદિ આવશ્યક કાર્યથી નિપટી-આન કરી પવિત્ર વસ્ત્ર પહેરી પશ્ચિમદિશા તરફ દર્ભા-સન ઉપર બેસી આચમન તથા પ્રાણાયામ કરી હાથમાં જળ લઈ નીચે પ્રમાણે સંકલ્પ કરવો.

મમોપાત્તદુરિતક્ષયદ્વારા શ્રીગોપીજનવલ્લભપ્રીત્યર્થે સાયં-સંધ્યોપાસનમહં કરિષ્યે.

મંત્રાચમન.

અગ્નિશ્વમેતિમંત્રસ્ય રુદ્ર ઋષિઃ પ્રકૃતિરુન્દોગ્નિર્દેવતા ।
અપામુપસ્પર્શને વિનિયોગઃ

એમ બોલી જળ મુકવું પછી હાથમાં જળ લઈ નીચેનો મંત્ર બોલી આચમન કરવું.

ૐ અગ્નિશ્ચ મામન્યુશ્ચ મન્યુપતયશ્ચ મન્યુકૃતેભ્યઃ
પાપેભ્યો રક્ષન્તાં યદહ્વા પાપમકાર્ષં મનસા વાચા હસ્તાભ્યાં
પદ્ભ્યામુદરેણ શિશ્વા અહસ્તદવલુમ્પતુ યત્કિંચિદુરિતં મયિ ।
ઇદમહં મામમૃતયોનૌ સત્યે જ્યોતિષિ જુહોમિ સ્વાહા

એ પ્રમાણે મંત્રાચમન કરી બીજું બધું પ્રાતઃસંખ્યા પ્રમાણે કરવું. બેસીને સૂર્યને અર્ધ્ય ૩ આપવા પછી સૂર્યાસ્ત થઈ ગયો હોય તો ૪ અર્ધ્ય આપવા.

॥ ઇતિ ત્રિકાલસંખ્યા ॥

॥ અથ બ્રહ્મયજ્ઞપ્રયોગઃ ॥

આચમન પ્રાણાયામ કરીને ॥ ‘કુશપવિત્રધારણમ્’
(જમણા હાથની ટચલી આંગળીની બાબુની આંગળીમાં
દર્ભની વીંટી નીચેનો મંત્ર બોલી પહેરવી).

ૐ પવિત્રેસ્થો વૈષ્ણઢ્યૌ સવિતુર્બઃ પ્રસવડઉત્તુનામ્મ્ય-
હિદ્રેણ પવિત્રેણ સૂર્યસ્ય રશ્મિમર્ભિઃ । ૧૨ ॥ * * તસ્ય
તે પવિત્રપતે પવિત્રપૂતસ્ય ચત્કામઃ પુને તચ્છકેયમ્ । ૧૩ ॥
‘સકલ્પઃ’—અથ પૂર્વોચ્ચારિતવંગુણવિશેષેણ વિશિષ્ટાયાં
શુભપુણ્યતિથૌ મમાડ્ત્મનઃ શ્રુતિસ્મૃતિપુરાણોક્તફલપ્રાપ્ત્યર્થ
ૐ તત્સત્ શ્રીગોપીજનવલ્લભપ્રીત્યર્થં યથાશક્તિ બ્રહ્મયજ્ઞે-
નાડહં યક્ષ્યે (જળ મુકવું) । અથાતો બ્રહ્મયજ્ઞં વ્યાખ્યા-
સ્યામઃ—દ્વિતીયસકલ્પઃ—ઇષેત્વાદિષુ મન્ત્રેષુ સ્વં બ્રહ્મા-
ન્તેષુ દશપ્રણવસહિતેષુ યાઃ ક્રિયાસ્તત્ર વિવસ્વાનૃષિઃ પ્રજા-
પતિર્દેવતા । સર્વાણિ છન્દાઃસિ સર્વાણિ સામાનિ પ્રતિલિ-
જ્ઞોક્તા દેવતા । બ્રહ્મયજ્ઞે વિનિયોગઃ (ફરી જળ મુકવું) ॥ બ્રહ્મ-
યજ્ઞારમ્ભે યથાવિધિ સ્નાત્વા છન્દઃપુરુષઃ શરીરં ન્યસેત્ ।
તિર્યગ્બિલશ્ચમસ ડઋર્ધ્વબુધ્નઃ છન્દઃપુરુષસ્ય ચ ॥ ‘ન્યાસાઃ’
(જમણે હાથે નીચે જણાવેલા અંગોનો સ્પર્શ કરવો)—ૐ ગૌ-

તમભરદ્વાજાભ્યાં નમઃ નેત્રયોઃ—(બે આંખ) । ૐ વિશ્વામિ-
 ત્રજમદગ્નિભ્યાં નમઃ—શ્રોત્રયોઃ (બે કાન) । ૐ વસિષ્ઠકચ-
 પાભ્યાં નમઃ—નાસિકયોઃ (નાક) । ૐ અત્રયે નમઃ—
 વાચિ (મોઢું) । ૐ ગાયત્ર્યગ્નિભ્યાં નમઃ—શિરસિ (મસ્તક) ।
 ૐ ઇષ્ણિક્સવિતૃભ્યાં નમઃ—ગ્રીવાયામ્ (કંઠ) । ૐ બૃહ-
 તીબૃહસ્પતિભ્યાં નમઃ—અનુકે (દાઢી) । ૐ બૃહદ્રથન્તર-
 દ્યાવાપૃથિવીભ્યાં નમઃ—બાહ્યોઃ (બે હાથ) । ૐ ત્રિષ્ટુબિ-
 ન્દ્રાભ્યાં નમઃ—નાભૌ (ડુંગી) । ૐ જગત્યાદિત્યાભ્યાં
 નમઃ—શ્રોણ્યોઃ (કેડની પાછળ) । ૐ અતિચ્છન્દાપ્રજા-
 પતિભ્યાં નમઃ—લિङ્ગે (ડુંગીની નીચે) । ૐ યજ્ઞાયજ્ઞિય-
 વૈશ્વાનરાભ્યાં નમઃ—ગુદે (ગુદા) ૐ અનુષ્ટુબિશ્વેભ્યો
 દેવેભ્યો નમઃ—ઊર્વોઃ (બે સાથડ) । ૐ પક્ષ્મિરુદ્યો
 નમઃ—જાન્વોઃ (બે ગોઠણ) ૐ દ્વિપદાવિષ્ણુભ્યાં નમઃ—
 પાદયોઃ (બે પગ) ૐ વિચ્છન્દાવાયુભ્યાં નમઃ—નાસાપુ-
 ટસ્થપ્રાણેષુ (નાકની પાસે) । ૐ ન્યૂનાક્ષરાછન્દોભ્યો નમઃ—
 સર્વાङ્ગેષુ (બધાં અંગો) એવમેવાઙ્ગાનિ યોજયિત્વા વેદમયઃ
 સમ્પદ્યતે ।

હાથા હાથમા પૂર્વદિશા તરફ અથ ભાગવાળા બે દર્ભ રાખી
 તેના ઉપર જમણે હાથ ઢાંકી નીચે પ્રમાણે મંત્રો બોલી જવા.

ॐ भूर्भुवः स्वः तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य
धीमहि धियो यो नः प्रचोदयात् । २१ ॥ ॐ इषे-
स्वोर्जे स्वा वायवस्थ देवो वः सविता प्रार्पयतु
श्रेष्ठतमाय कर्मणऽआप्यायद्धमग्ण्याऽइन्द्राय
भागम्प्रजावतीरनमीवा ऽअयस्ममा मा वस्तेन
ऽईशत माघशः सो द्रुवाऽअस्मिन्गोपतौ स्यात
ब्रह्मीर्यजमानस्य पशून्पाहि । ३१ ॥ वसोऽपवित्रम् ॥
हिरण्मयेन पात्रेण । सत्यस्याऽपिहितम्मुखम् । यो
सावादिच्ये पुरुषऽसोसावहम् । ४१ ॥ ॐ ३ म ।
खम्ब्रह्म । व्रतमुपैख्यनन्तरेणाहवनीयञ्च गार्हपत्यञ्च
प्राङ्निष्ठन्तप ऽउपस्पृशति । तद्यदप ऽउपस्पृशत्य-
मध्यो वै पुरुषो यदनृतम्बदति तेन पुतिरन्तरतो
मेध्यावा ऽआपो मेध्यो भूत्वा व्रतमुपायानीति पवि-
त्रम् वा ऽआपऽपवित्रपूतो व्रतमुपायानीति तस्मा-
द्वाऽअप ऽउपस्पृशति ॥ १ ॥ सोमिमेवाभीक्ष्माणो
व्रतमुपैति ॥ [ॐ पूर्णमुदऽ पूर्णमिदं पूर्णात्पूर्णमुदु-

च्यते । पूर्णस्य पूर्णमादाय पूर्णमेवावशिष्यते । ॐ
 स्वं ब्रह्म । ॐ स्वं पुराणम् ॐ वायुरेव स्वमिति
 हस्माह कौरव्यायणीपुत्रो वेद यं ब्राह्मणा विदुर्वेदेन
 न युद्धेदितुव्यम्] ॥ ॐ प्राश्नीपुत्रादासुरिवासिनः
 प्राश्नीपुत्रः ऽआसुरायणादासुरायणऽआसुरेरासुरि-
 र्याज्ञवल्क्याद्याज्ञवल्क्यऽउद्दालकादुद्दालको ऽरु-
 णादुरुणऽउपवेशेरुपवेशिः कुश्रेऽ कुश्रिर्वाजश्रवसो
 वाजश्रवा जिह्वावतो बाध्योगाजिह्वावान् बाध्यो-
 गोऽसिताद्वार्षगणादसितो वार्षगणो हरितात् कुश्य-
 पाद्भुरितः कुश्यपः शिल्पात्कुश्यपाच्छिल्पः कुश्य-
 पः कुश्यपान्नैध्रुवेऽ कुश्यपो नैध्रुविर्वाचो वाग-
 म्भिण्या ऽअम्भिण्यादित्यादादित्यानीमानि शु-
 क्लानि यजूंषि वाजसनेयेन याज्ञवल्क्येनारुया-
 यन्ते ॥ २ ॥ (इत्युक्तं बृहदारण्योपनिषदि) ॥ ॐ अग्नि-
 मीळे पुरोहितं यज्ञस्य देवमृत्विजम् । होतारं रत्न-
 धातमम् ॥ ५ ॥ ॐ अग्नेऽआयाहि वीतये गृणानो

हव्यदातये । निहोता सत्सि बर्हिषि ॥२॥ ॐ शन्नो
 देवीरभिष्टुय ऽआपो भवन्तु पीतये । शं योरभिस्तवन्तु
 नऽ ६ $\frac{१२}{३६}$ ॥ ‘चतुर्वेदानन्तरं अङ्गानि पठेत्’—अथानुवाका-
 न्वक्ष्यामि । मण्डलं दक्षिणमक्षिहृदयम् । अथ शिक्षां प्रव-
 क्ष्यामि । अथातोऽधिकारः फलयुक्तानि कर्माणि । अथातो
 गृह्यस्थालीपाकानां कर्म । वृद्धिरादैच् । समान्नायः समा-
 न्नातः । मयरसतजभनलगसंमितम् । पञ्चसंवत्सरमयं
 युगाध्यक्षम् । गौः ग्मा । अथातो धर्मजिज्ञासा । अथातो
 ब्रह्मजिज्ञासा ॥ योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं । नारायणं नम-
 स्कृत्य । इति विद्यातपोयोनिरयोनिर्विष्णुरीडितः । वाग्यज्ञे-
 नार्चितो देवः प्रीयतां मे जनार्दनः । (हाथमा राणेला दर्ल
 उत्तर दिशातरङ्ग मुक्ता) ‘अर्पणम्’—अनेन ब्रह्मयज्ञाख्येन
 कर्मणा श्रीभगवान्परमेश्वरः श्रीगोपीजनवल्लभः प्रीयतां न
 मम ॥ ॐ तत्सत् श्रीकृष्णार्पणमस्तु (७७ मुक्ता) यस्य
 स्मृत्या च नामोक्त्या तपोयज्ञक्रियादिषु । न्यूनं संपू-
 र्णतां याति सद्यो वन्दे तमच्युतम् । (हाथ जेडवा).
 इति ब्रह्मयज्ञप्रयोगः ॥

॥ અથ તર્પણમ્ ॥

(ઘૃતકુશપવિત્રઃ આસને ઉપવિશ્ય આચમ્ય પ્રાણાનાયમ્ય)

કુશાસન ઉપર બેસી અનામિકામાં દર્ભની પવિત્રી ધારણ કરી પ્રાણાયામ કરીને હાથમાં જળ લઈ નીચે પ્રમાણે સંકલ્પ કરવો.

અથ પૂર્વોચ્ચરિત એવંગુણવિશેષેણવિશિષ્ટાયાં શુભપુણ્ય-
તિથૌ મમ આત્મનઃ નિત્યકર્માનુષ્ઠાનદ્વારા ઐ તત્સત્ શ્રી-
ગોપીજનવલ્લભપ્રીત્યર્થં દેવમનુષ્યપિતૃતર્પણમહં કરિષ્યે

આવી રીતે સંકલ્પ કરીને આંગળીઓના અગ્રભાગેથી જળ આપવું. ત્યારે દર્ભના અગ્ર પૂર્વદિશા તરફ રાખવા અને અક્ષત પણ લેવા.

ૐ બ્રહ્મા તૃપ્યતામ્, ૐ વિષ્ણુસ્તૃપ્યતામ્, ૐ રુદ્રસ્તૃ-
પ્યતામ્, ૐ દેવાસ્તૃપ્યન્તામ્, ૐ પ્રજાપતિસ્તૃપ્યતામ્,
ૐ હંદાંસિ તૃપ્યન્તામ્, ૐ વેદાસ્તૃપ્યન્તામ્, ૐ ઋષય-
સ્તૃપ્યન્તામ્, ૐ પુરાણાચાર્યાસ્તૃપ્યન્તામ્, ૐ ગંધર્વા-
સ્તૃપ્યન્તામ્, ૐ ઇતરાચાર્યાસ્તૃપ્યન્તામ્, ૐ સંવત્સરઃ
સાવયવસ્તૃપ્યતામ્, ૐ દેવ્યસ્તૃપ્યન્તામ્, ૐ અપ્સરસસ્તૃ-
પ્યન્તામ્, ૐ દેવાનુગાસ્તૃપ્યન્તામ્, ૐ નાગાસ્તૃપ્યન્તામ્,
ૐ સાગરાસ્તૃપ્યન્તામ્, ૐ પર્વતાસ્તૃપ્યન્તામ્, ૐ સરિત-
સ્તૃપ્યન્તામ્, ૐ મનુષ્યાસ્તૃપ્યન્તામ્, ૐ યક્ષાસ્તૃપ્ય-
ન્તામ્, ૐ રક્ષાંસિ તૃપ્યન્તામ્, ૐ પિશાચાસ્તૃપ્યન્તામ્,

ૐ સુપર્ણાસ્તૃપ્યન્તામ્, ૐ ભૂતાનિ તૃપ્યન્તામ્, ૐ પશ્વ-
સ્તૃપ્યન્તામ્, ૐ વનસ્પતયસ્તૃપ્યન્તામ્, ૐ ઓષધયસ્તૃપ્ય-
ન્તામ્, ૐ ભૂતગ્રામશ્ચતુર્વિધસ્તૃપ્યતામ્ । ઇતિ દેવતર્પણમ્ ॥

કંઠમાં જનોઈ કરી ઉત્તરમાં મુખ રાખી યવ લઈને
અંજલિની વચેથી નીચે પ્રમાણે તર્પણ કરવું.

ૐ સનકસ્તૃપ્યતુ । ૨ । ૐ સનન્દનસ્તૃપ્યતુ । ૨ । ૐ સના-
તનસ્તૃપ્યતુ । ૨ । ૐ સનત્કુમારસ્તૃપ્યતુ । ૨ । ૐ કપિલસ્તૃપ્યતુ
। ૨ । ૐ આસુરિસ્તૃપ્યતુ । ૨ । ૐ વોદુસ્તૃપ્યતુ । ૨ । ૐ પંચ-
શિખસ્તૃપ્યતુ । ૨ ।

इतिमनुष्यतर्पणम्.

જનોઈને ડાબી બાજુ કરી દક્ષિણમાં મુખ રાખીને હાથમાં
દક્ષિણ તરફ અથવાળા ઘેવળા દર્ભ લઈ નીચે પ્રમાણે તર્પણ
કરવું.

ૐ કવ્યવાડનલસ્તૃપ્યતામ્ । ૩ । ૐ સોમસ્તૃપ્યતામ્ । ૩ ।
ૐ યમસ્તૃપ્યતામ્ । ૩ । ૐ અર્યમા તૃપ્યતામ્ । ૩ । ૐ અગ્નિ-
ષ્વાત્તાઃ પિતરસ્તૃપ્યન્તામ્ । ૩ । ૐ સોમપાઃ પિતરસ્તૃપ્ય-
ન્તામ્ । ૩ । ૐ બર્હિષદઃ પિતરસ્તૃપ્યન્તામ્ । ૩ । ૐ યમાય-
નમસ્તર્પયામિ । ૩ । ૐ ધર્મરાજાયનમસ્તર્પયામિ । ૩ । ૐ મૃ-
ત્યવે નમસ્તર્પયામિ । ૩ । ૐ અન્તકાય નમસ્તર્પયામિ । ૩ ।
ૐ વૈવસ્વતાય નમસ્તર્પયામિ । ૩ । ૐ કાલાય નમસ્તર્પ-
યામિ । ૩ । ૐ સર્વભૂતક્ષયાય નમસ્તર્પયાપિ । ૩ । ૐ

ઔદુમ્બરાય નમસ્તર્પયામિ । ૩ । ઐંદધ્નાય નમસ્તર્પયામિ । ૩ । ઐં નીલાય નમસ્તર્પયામિ । ૩ । ઐં પરમેષ્ઠિને નમસ્તર્પયામિ । ૩ । ઐં વૃકોદરાય નમસ્તર્પયામિ । ૩ । ઐંચિત્રાય નમસ્તર્પયામિ । ૩ । ઐં ચિત્રગુપ્તાય નમસ્તર્પયામિ । ૩ ।

જેનો પિતા ન હોય તેણેજ પિતૃતર્પણ નીચે પ્રમાણે અપસંબ્યથી કરવું. ત્યારે જમણા હાથનો અંગુઠો અને તર્જનીના વચલા ભાગમાંથી જલ આપવું.

અમુકગોત્રઃ અસ્મત્પિતા અમુકવર્મા વસુરૂપસ્તૃપ્યતામ્ ।
ઇદં જલં તસ્મૈ સ્વધાનમઃ ॥ ૩ ॥

અમુકગોત્રઃ અસ્મત્પિતામહઃ અમુકવર્મા રુદ્રરૂપસ્તૃપ્યતામ્ ।
ઇદં જલં તસ્મૈ સ્વધાનમઃ ॥ ૩ ॥

અમુકગોત્રઃ અસ્મત્પ્રપિતામહઃ અમુકવર્મા આદિત્યરૂપસ્તૃપ્યતામ્ ।
ઇદં જલં તસ્મૈ સ્વધાનમઃ ॥ ૩ ॥

અમુકગોત્રા અસ્મન્માતા અમુકનામ્ની વસુરૂપા તૃપ્યતામ્ ।
ઇદં જલં તસ્યૈ સ્વધાનમઃ ॥ ૩ ॥

અમુકગોત્રા અસ્મત્સાપલ્લમાતા અમુકનામ્ની વસુરૂપા તૃપ્યતામ્ ।
ઇદં જલં તસ્યૈ સ્વધાનમઃ ॥ ૩ ॥

અમુકગોત્રા અસ્મત્પિતામહી અમુકનામ્ની રુદ્રરૂપા તૃપ્યતામ્ ।
ઇદં જલં તસ્યૈ સ્વધાનમઃ ॥ ૩ ॥

અમુકગોત્રા અસ્મત્પ્રપિતામહી અમુકનામ્ની આદિત્યરૂપા તૃપ્યતામ્ ।
ઇદં જલં તસ્યૈ સ્વધાનમઃ ॥ ૩ ॥

अमुकगोत्रः अस्मन्मातामहः अमुकवर्मा वसुरूपस्तृप्य-
ताम् । इदं जलं तस्मै स्वधानमः ॥ ३ ॥

अमुकगोत्रः अस्मत्प्रमातामहः अमुकवर्मा रुद्ररूपस्तृप्य-
ताम् । इदं जलं तस्मै स्वधानमः ॥ ३ ॥

अमुकगोत्रः अस्मद्वृद्धप्रमातामहः अमुकवर्मा आदि-
त्यरूपस्तृप्यताम् । इदं जलं तस्मै स्वधानमः ॥ ३ ॥

अमुकगोत्रा अस्मन्मातामही अमुकदा वसुरूपा तृप्य-
ताम् । इदं जलं तस्यै स्वधानमः ॥ ३ ॥

अमुकगोत्रा अस्मत्प्रमातामही अमुकदा रुद्ररूपा तृप्य-
ताम् । इदं जलं तस्यै स्वधानमः ॥ ३ ॥

अमुकगोत्रा अस्मद्वृद्धप्रमातामही अमुकदा आदित्य-
रूपा तृप्यताम् । इदं जलं तस्यै स्वधानमः ॥ ३ ॥

त्यारपथी श्री आदि ऐक्योद्दिष्टगणुनु^१ तर्पणु नीचे प्रभाणु
३२५.

अमुकगोत्रा अस्मत्पत्नी अमुकदा वसुरूपा तृप्यताम् ।
इदं जलं तस्यै स्वधानमः ॥ ३ ॥

अमुकगोत्रः अस्मत्सुतः अमुकवर्मा वसुरूपस्तृप्यताम् ।
इदं जलं तस्मै स्वधानमः ॥ ३ ॥

१ ताताम्बात्रितयं सपत्नजननी मातामहादित्रयं, सखि स्त्रीतनयादि तातज-
ननीस्वभ्रतारः सन्नियः । ताताम्बात्मभगिन्यपत्यधवयुक्, जायापिता सद्गुरुः
शिष्याप्ताः पितरो महालयविधौ तीर्थे तथा तर्पणे ॥ १ ॥

અમુકગોત્રા અસ્મત્કન્યા અમુકદા વસુરૂપાં ॥ ૩ ॥
 અમુકગોત્રઃ અસ્મત્પિતૃવ્યઃ અમુકવર્મા વસું ॥ ૩ ॥
 અમુકગોત્રઃ અસ્મન્માતુલઃ અમુકવર્મા વસું ॥ ૩ ॥
 અમુકગોત્રોઽસ્મદ્ઝાતા અમુકવર્મા વસું ॥ ૩ ॥
 અમુકગોત્રાઽસ્મત્પિતૃભગિની અમુકદા વસું ॥ ૩ ॥
 અમુકગોત્રા અસ્મન્માતૃભગિની અમુકદા વસું ॥ ૩ ॥
 અમુકગોત્રા અસ્મદાત્મભગિની અમુકદા વસું ॥ ૩ ॥
 અમુકગોત્રઃ અસ્મચ્છશુરઃ અમુકવર્મા વસું ॥ ૩ ॥
 અમુકગોત્રઃ અસ્મદ્ગુરુઃ અમુકવર્મા વસું ॥ ૩ ॥
 અમુકગોત્રઃ અસ્મન્મિત્રં અમુકવર્મા વસું ॥ ૩ ॥
 અમુકગોત્રઃ અસ્મદાપ્તઃ અમુકવર્મા વસું ॥ ૩ ॥ ૨૬
 જલં તસ્મૈ સ્વધા નમઃ ॥ ૩ ॥

આબ્રહ્મસ્તમ્બપર્યન્તં દેવર્ષિપિતૃમાનવાઃ ॥

તૃપ્યન્તુ પિતરઃ સર્વે માતૃમાતામહાદયઃ ॥ ૧ ॥

અતીતકુલકોટીનાં સપ્તદ્વીપનિવાસિનામ્ ॥

આબ્રહ્મભુવનાલોકાદિદમસ્તુ તિલોદકમ્ ॥ ૨ ॥

આ મંત્ર બોલીને એક વખત તિલ અને જળ અંગુષ્ઠા અને તર્જનીના વચલા ભાગમાંથી આપવું.

યે કે ચાસ્ત્કુલે જાતા અપુત્રા ગોત્રિણો મૃતાઃ ॥

તે ગૃહ્ણંતુ મયા દત્તં વસ્ત્રનિષ્પીડનોદકમ્ ॥ ૧ ॥

એ પ્રમાણે બોલી વસ્ત્રનો છેડો નીચેવીને જલ આપવું.

ॐ नमो विवस्वते ब्रह्मन् भास्वते विष्णुतेजसे ॥

जगत्सवित्रे शुचये नमस्ते कर्मदायिने ॥

७५२नो श्लोक ओली सूर्यने अ३ अर्ध आपवो.

अनेन यथाशक्ति देवर्षिमनुष्यपितृतर्पणारूपेण कर्मणा
पितरूपी जनार्दनवासुदेवः प्रीयतां न मम ॐ तत्सत्
श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥

मुद्राविधिः

उच्चैश्चत्वारि चक्राणि बाहुमूले तु दक्षिणे ॥

नाममुद्राद्वयं नीचैरेकमेकं तयोरपि ॥ १ ॥

मध्ये तत्पार्श्वयोश्चैव द्वे द्वे पद्मे च धारयेत् ॥

वामेऽपि चतुरः शंखान्नाममुद्रा च पूर्ववत् ॥ २ ॥

पद्ममेकं गदे द्वे द्वे पार्श्वयोरिति भेदतः ॥

ललाटे पद्ममेकं च नाममुद्रां तथा हृदि ॥ ३ ॥

त्रीणि त्रीणि च चक्राणि मध्ये शङ्खावुभावुभौ ॥

हृत्पार्श्वयोः स्तनादूर्ध्वं गदापद्मानि बाहुवत् ॥ ४ ॥

त्रीणि त्रीणि च चक्राणि कर्णमूलद्वयोरधः ॥

एकमेकं तदन्येषु तिलकेषु च धारयेत् ॥ ५ ॥

सम्प्रदायस्य मुद्रा तु धार्या शिष्टानुसारतः ॥

यथारुच्यथवा धार्या न तत्र नियमो भवेत् ॥ ६ ॥

જમણા બાહુના મૂળમાં અર્થાત્ ખલાથી જરા નીચેના ભાગમાં ચાર ચક્ર, તેની નીચે એક નામમુદ્રા, તેની નીચે એક શંખ, તેની નીચે ફરીથી એક નામમુદ્રા, અને તેની આબુ-બાબુએ બન્ને મળી ચાર પદ્મ ધારણ કરવા. એવીજ રીતે જમણા સ્તનઉપર વચમાં માર્ગ રાખી ઉપરાઉપર ત્રણ ચક્રો કરવાં અને તેઓની વચમાં રાખેલા માર્ગમાં બે શંખો કરવા. તથા તેની આબુબાબુએ બે બે મળી ચાર પદ્મો કરવાં. હૃદયમાં એક નામમુદ્રા અને તેની ચારે બાબુએ સમ્પ્રદાય મુદ્રાઓ ચાર કરવી. લલાટમાં ભૃકુટી પાસે તિલકની વચમાં એક પદ્મ અથવા એક ગદા કરી તેની ઉપર મસ્તકના કેશપર્યંત સમ્પ્રદાય મુદ્રાઓ કરવી. ડાબા બાહુના મૂળમાં અર્થાત્ ખલાથી જરા નીચેના ભાગમાં ચાર શંખો, તેની નીચે એક નામમુદ્રા, તેની નીચે એક ચક્ર અને તેની નીચે બીજી એક નામમુદ્રા તથા તેની બન્ને બાબુએ બે બે મળી ચાર ગદાઓ કરવી. તેજ પ્રમાણે ડાબા સ્તન ઉપર વચમાં માર્ગ રાખી ઉપરાઉપર ત્રણ ચક્રો, વચમાં એક એક શંખ, બંને બાબુ બંને ગદા કરવી. તેવીજ રીતે ડાબા કાનની નીચેથી કંઠપર્યંત ત્રણ ચક્રો કરવાં. તથા કંઠના તિલકની વચ્ચે એક ચક્ર કરવું, એક શંખ ધારણ કરવો એવો પણ પ્રકાર છે. નાભિ ઉપર, જમણી, ડાબી બંને કેડો ઉપર પીઠઉપર તથા કાંધઉપર એક એક ચક્ર કરવું.

भगवत्सेवां कुर्वाणो वैष्णव इमाः षण्मुद्रा धारयेत् ।

तदन्यस्तु पद्मं संप्रदायमुद्रां च धारयेत् ।

ભગવત્સેવા કરનારા વૈષ્ણવે ઉપર લખેલી છ મુદ્રાઓ અવશ્ય ધારણ કરવી અને ખીજાઓએ કેવળ પદ્મ તથા સંપ્ર-
દાય-મુદ્રા ધારણ કરવી.

કર્ણમૂલ ચ. ચ.	કર્ણમૂલ ચ.	કંઠમૂલ ચ.	ચ.	દક્ષિણબાહુદ્ગ્રંથ ચ.	વામબાહુદ્ગ્રંથ શં. શં.
દક્ષિણસ્થાન પ. ચ. પ. પ. ના. પ. પ. શં. ના.	વામસ્થાન — ચ. શં. ગ. ગ. શં. ગ.	હૃદય — સ.	ચ. ગ. ચ. શં. ગ. ગ. શં. ગ.	દક્ષિણ પાર્શ્વ ચ.	વામ પાર્શ્વ ચ.
સં. નામ. સ. નામિ ચ.	ચ.	પૃષ્ઠ.	એકાક્ષરોનાં પુરાં નામ—સં.—સંપ્રદાય, શં.—શંસ્ર, ચ.—ચક્ર, ગ.—ગદા, પ.—પદ્મ.		

॥ અથ યજ્ઞોપવીતધારણમંત્રઃ ॥

આચમન અને પ્રાણાયામ કર્યા પછી સંકલ્પ કરીને નવીન જનોઘને હાથમાં લઈને “આપોહિષ્ઠામયોમુવઃ” આ મંત્રથી અને ત્રણવાર ગાયત્રી મંત્રથી પ્રોક્ષણ કરીને—

યજ્ઞોપવીતં પરમં પવિત્રં પ્રજાપતેર્યત્સહજં પુરસ્તાત્ ॥

આયુષ્યમગ્ર્યં પ્રતિમુઞ્ચ શુભ્રં યજ્ઞોપવીતં બલમસ્તુ તેજઃ ॥

યજ્ઞોપવીતમસિ યજ્ઞસ્ય ત્વા યજ્ઞોપવીતેનોપનહ્યામિ ।

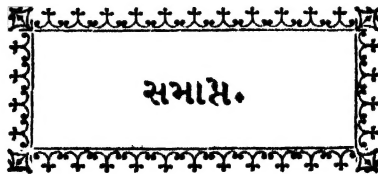
આ મંત્રથી જનોઘને મસ્તક ઉપરથી લઈને જમણે ખંભે ધારણ કરવી. આ પ્રમાણે જે જે વખતે નવી જનોઘને ધારણ કરે ત્યારે મંત્ર ઓલવો. પ્રત્યેક જનોઘ પહુર્યા પહેલાં અને પછી આચમન કરવું.

॥ વિસર્જનમ્ ॥

एतावद्दिनपर्यन्तं ब्रह्म त्वं धारितं मया ।

जीर्णत्वाच्चत्परित्यागो गच्छ सूत्र यथा सुखम् ॥

ઉપરનો મંત્ર ઓલી જુના જનોઘનું મસ્તકને માર્ગે વિસર્જન કરવું અને છેવટે દશ ગાયત્રી મંત્રનો જપ કરવો.

**Published by Haridas Murarji Velji Halsi Bhatiya Mahajan
Dharmik Dnyan Pravartak Samiti Kalbadevi Road, Bombay.**

**Printer—Ramchandra Yesu Shedge, at the Nirnaya-sagar
Press, 26-28 Kolbhat Lane, Bombay.**

1930